

ПРАЦІ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ

УДК 94(477)

Анатолій Марценюк

НАУКОВІ ОЦІНКИ УКРАЇНСЬКИХ ІСТОРИКІВ КОНСЕРВАТИВНОГО РУХУ У СХІДНІЙ ГАЛИЧИНІ МІЖВОЄННОГО ПЕРІОДУ (1921–1939 РР.)

Проаналізовано праці українських дослідників, присвячені історії консервативного руху Східної Галичини у міжвоєнний період (1921–1939 рр.), підсумовано вивчення теми та накреслено напрямки подальших наукових пошуків.

Ключові слова: історіографія, Східна Галичина, міжвоєнний період, консервативний рух, суспільно-політичний рух.

Із здобуттям Україною незалежності, встановлення багатопартійності зростає інтерес дослідників до консервативного руху Східної Галичини у міжвоєнний період (1921–1939 рр.). На сучасному етапі становлення і розвитку української нації та держави дослідження консервативного руху Східної Галичини міжвоєнного періоду відіграє важливе значення в процесі формування національної свідомості суспільства, переосмисленні місця і ролі України в світовій історії.

Консервативний рух розглядається в українській історіографії міжвоєнного періоду (В. Липинський [6], В. Кучабський [5], О. Назарук [11], С. Томашівський [13]), як державницька позиція, спрямована на захист народно-історичних традицій, система поглядів та уявлень про національну державу. Дослідники клерикального руху аналізували діяльність греко-католицької церкви, релігійних організацій означеного періоду у контексті загальноукраїнської історії, історії Східної Галичини крізь призму польсько-української конфронтації (І. Лисяк-Рудницький [7], Д. Дорошенко [2], М. Москалюк [9]).

Важливі відомості про досліджуваний суспільно-політичний процес містяться в узагальнюючих працях українських істориків, присвячених польсько-українським відносинам (О. Красівський [4], К. Федевич [14], О. Зелена [3]).

Метою статті є проаналізувати історіографічну літературу, присвячену історії консервативного руху у Східній Галичині міжвоєнного періоду ХХ ст., визначити основні тенденції їх розвитку та функціонування, виявити малодосліджені аспекти, що вимагають детального вивчення.

Об'єкт дослідження – суспільно-політичні процеси у Східній Галичині міжвоєнного періоду (1921–1939 рр.).

Предметом дослідження є консервативний рух Східної Галичини міжвоєнного періоду у висвітленні вітчизняних науковців.

Метою дослідження продиктоване завдання дослідити історіографічні праці дослідників консервативного руху Східної Галичини міжвоєнного періоду (1921–1939 рр.).

Дослідник суспільно-політичного життя Західної України у міжвоєнній Польщі В. Фугала стверджує, що український консерватизм як організований політичний рух відродився під впливом революційних подій і боротьби за національну державність у 1917–1920 рр. Консервативні тенденції генерували різні соціальні групи – церковні кола, представники українських культурно-освітніх та господарських товариств, інтелектуальна еліта [15, с. 315].

Прихильник українських монархічних ідей В. Липинський зауважує на важливій ролі “національної аристократії”, яка, використовуючи більшу матеріальну силу для виконання своїх організаційних національних завдань, мусить мати в розумінні цілої нації законну

підставу, повинна відповідати почуттям законності і громадської моралі, якими живе в даний історичний момент ціла нація [12, с. 772]. Тобто, кожна “національна аристократія” повинна мати, крім матеріальної сили, моральний авторитет.

Вячеслав Липинський у своїх поглядах виступав за спільний для цілої Східної Європи патріархат. Д. Дорошенко зауважував, що, як римо-католик, В. Липинський перебував під впливом католицької ідеї церковного унітаризму й централізму і вважав “зосередження верховної влади церковної в руках одного, стоячого понад кількома церквами патріарха спричинилося б для зміцнення авторитетності і внутрішньої сили православної церкви” [2, с. 41].

Відмінні погляди обґрунтовував В. Кучабський, критикуючи люмпенізований елемент, що намагався диктувати національну політику і вигадував різноманітні ідеології, засуджував тероризм як державницьку політику, виступав проти розпалювання ненависті до національних меншин, називаючи це заразою, що з’їдає нас самих, порушує внутрішню рівноваженість, застерігав від того, щоб керівництво політичним проводом не взяли в свої руки крикуни і демагоги, які не хочуть вчитися, не хочуть готувати себе до того, щоб жити з чесною праці, без державної посади, а кидаються в “політику”, аби з неї жити, наголошував на необхідності звернути особливу увагу на виховання молодого покоління, яке “підростає здичавіле й півінтелігентне”, радив давати йому кращу освіту й вибагливіше виховання, поширити горизонти його думки, навчити його відрази до нинішньої “масової” метушливості та істерії [5].

Степан Гелей зауважує, що на думку вченого, високо розвинену духовну еліту можна сформувати тільки на засадах консерватизму, для чого необхідно підвищити освітній рівень молоді, відродити дух патріотизму, виховати усвідомлення рівності й спільності поляків і західних українців. Вивчаючи проблему лідерства, В. Кучабський пов’язував появу визначних осіб з відповідною історичною ситуацією, психічним станом нації. Він виділив три типи лідерів: пророчі, Богом натхненні постаті, героїчні реформаторські особистості й ті, що можуть очолити натовп, збурити його інстинкти, запалити на руйнівну стихію [1].

Автором численних праць на суспільно-політичні теми був О. Назарук, який, увійшовши до проводу Української Християнської організації (УХО) та очоливши редакцію її друкованого органу газети “Нова Зоря”, захищав католицький світогляд. Він стверджував, що саме католицька церква врятувала європейську цивілізацію та утворила культурну спільність, до якої належала Галичина [11]. На думку, О. Назарука Українська держава має бути монархічною і в цьому незаперечну роль повинні відіграти католицькі партії та католицька церква загалом. Г. Хомишин, обстоюючи лояльність щодо II Речі Посполитої, водночас застерігав її керманічів від надуживань влади стосовно людності, котра всупереч власній волі опинилась у Польській державі. Пресовий орган Української народної обнови “Нова зоря” за редагуванням О. Назарука доволі гостро критикував ОУН і закликав шукати можливих і прийнятних компромісів із Польською державою. У подібному ж напрямі, хоча й гнучкіше, діяв, створений за підтримки митрополита Андрея Шептицького, Український католицький союз, що видавав тижневик “Мета”. Особисто митрополит у своїх проповідях, пастирських листах й відозвах гостро реагував на будь-які терористичні виступи ОУН, закликав рятувати від впливу націоналістичного екстремізму молодь, намагався схилити українську політичну еліту до порозуміння з польською владою [16].

Досліджуючи історію консервативного руху у Галичині міжвоєнного періоду, І. Лисяк-Рудницький зауважував, що український консервативний рух позначився на духовному і політичному житті поза межами гетьманського руху [7]. Вивчаючи відносини Східної Галичини та Польщі у 1918–1923 рр., О. Красівський, стверджував, що у становленні та розвитку української національної ідеї, у виробленні державницької ідеології та консолідації українських національно-патріотичних сил велика заслуга належить греко-католицькій церкві, яка відіграла важливу роль у загальноукраїнському національно-визвольному русі, культурно-національному житті народу [4, с. 225]. Автор зауважував, що переважна більшість греко-католицького духовенства разом з митрополитом А. Шептицьким брала

активну участь у національно-визвольному русі, співпрацювала з політичними партіями та організаціями. Своїми проповідями у церквах, а також через культурно-освітні та релігійні організації священники пропагували ідею української державності, засуджували політику польського уряду щодо українського народу. Крім релігійної мети, Українська греко-католицька церква переслідувала політичну, стала духовною основою національно-визвольного руху у Східній Галичині. Греко-католицькі священники проводили просвітницьку діяльність серед українського населення Східної Галичини.

Подібних поглядів стосовно важливої ролі греко-католицької церкви у суспільно-політичному русі дотримується К. Федевич, який підсумовує, що греко-католицька церква 1920–1930-х рр. у Східній Галичині, як і вся християнська церква, впродовж усієї своєї історії діяла за принципом, що “держави приходять і йдуть у небуття, а церква залишається”. Автор підкреслює лояльність греко-католицького духовництва до польської влади, яка вбачала у тісній співпраці з греко-католицькою церквою можливість прискорити інтеграцію східногалицького українського суспільства до польської держави [14, с. 107]. А дослідник М. Москалюк стверджує, що український християнсько-суспільний рух Галичини виник наприкінці ХІХ ст. в контексті структуризації політичного життя краю, прискореною польсько-українською угодою – “ новою ерою”. Ґрунтуючись на ідеях “ нової ери”, австрофільства та західноєвропейського клерикалізму, християнські суспільники репрезентували праве крило українського політичного спектру, виступали на захист культурно-освітніх і релігійних прав галицьких українців, пропагували автономію Галичини в межах Австро-Угорщини, суспільні реформи в дусі християнської етики.

Нова політична ситуація, викликана зміною статусу Галичини, спричинила перегрупування сил в українському таборі, викликала консолідаційні тенденції в рамках Українського національно-демократичного об’єднання (УНДО). Натомість поляризація клерикальних консерваторів суттєво поглибилася. Виявом контрверзи стала обрядова дискусія, в центрі якої була проблема celibату. Під її впливом у християнсько-суспільних колах викристалізувалися дві течії: орієнтальна (візантійська) та окцидентальна (латинська) [9]. Автор наголошує на важливій ролі митрополита А. Шептицького, який обстоював національні інтереси українців у міжвоєнній Польщі. В. Мурович підкреслював, що А. Шептицький став на захист православних і був вірним дороговказом для віруючих. Митрополит виступав проти збройної конфронтації українців з поляками, апелюючи до принципів християнської моралі, розглядав очолювану ним церкву як один із засобів збереження національно-культурної та релігійної ідентичності галицьких українців, їх духовного відродження [10].

Отже, варто зауважити, що дослідження консервативного руху Східної Галичини у міжвоєнний період (1921–1939 рр.) є актуальним, оскільки дозволяє з’ясувати важливі аспекти духовного життя, з’ясувати політичну різноманітність краю, ідейні засади міжнаціональних відносин. Історіографічні праці безпосередньо репрезентують цілісне бачення консервативного руху, як одного із напрямків суспільно-політичного руху українців-галичан. Прибічники консервативних ідей обґрунтовують необхідність захисту національних звичаїв та традицій, що складають основу розбудови національної, соборної, демократичної держави.

Аналіз наукової літератури свідчить, що досліджувана проблема історії консервативного руху Східної Галичини у міжвоєнний період знайшла цілісне систематизоване розкриття в історичній науці та потребує більш детального вивчення шляхом виокремлення концептуальних та ідейних засад.

Список використаних джерел

1. Гелей С. Василь Кучабський: від національної ідеї до державності: українська консервативна політична думка першої половини ХХ ст. та її вклад в історичну науку / Степан Гелей. – Львів: Інститут української археографії та джерелознавства ім. М. С. Грушевського НАН України. – Львів, 1998. – 531 с. 2. Дорошенко Д. Православна Церква в минулому й сучасному житті українського народу. – Берлін, 1940. – 71 с. 3. Зелена О. Суспільно-політичні погляди Осипа Назарука / Оксана Зелена. – Дрогобич: Ред.-вид. від. ДДПУ ім. І. Франка, 2010. – 174 с. 4. Красівський О. Східна Галичина і Польща в 1918–1923 рр.: проблеми взаємовідносин / Орест Краківський. – К.: Вид-во УАДУ, 1998. – 304 с. 5. Кучабський В. Одверта відповідь

польському консервативістів. – Львів, 1932. 6. *Литинський В.* Листи до братів-хліборобів. Про ідею і організацію українського монархізму. – Відень, 1926. 7. *Лисяк-Рудницький І.* Напрями української політичної думки / Іван Лисяк-Рудницький // Його ж. Історичні есе. В 2 т. / [Пер. з англ. М. Бадік, У. Гавришків, Я. Грицака та ін. – К.: Основи, 1994. – Т. 2. – С. 63–93. 8. *Марчук В.* Церква, духовність, нація. Українська греко-католицька церква в суспільному житті України ХХ ст. / Прикарпатський університет імені Василя Стефаника / Василь Марчук. – Івано-Франківськ: Плай, 2004. – 464 с. 9. *Москалюк М. Ф.* Український християнсько-суспільний рух Галичини в період ЗУНР / М.Ф. Москалюк // Вісник Прикарпатського університету. Історія. – Івано-Франківськ, 1998. – Вип. 1. – С. 127–134. 10. *Мурович В.* Греко-католицька церква в житті українського народу / Володимир Мурович. – Мюнхен: Накладом української християнської організації “Рух”, 1946. – 20 с. 11. *Назарук О.* Греко-Католицька церква і українська інтелігенція. Загальний огляд сучасної української кирилі на церковній області в краю і на еміграції. – Львів, 1929. 12. *Проценко О.* Консерватизм. Консервативна традиція політичного мислення від Едмунда Берка до Маргарет Тетчер: Антологія / Олег Проценко, Василь Лісовий. – К.: Видавничий дім “Смолоскип”, 2008. – 820 с. 13. *Томашівський С.* Влада й культура / С. Томашівський // Хліборобська Україна. – 1922 – 1923 рр. – № 7–8. – С. 6. 14. *Федевич К. К.* Галицькі українці у Польщі (1920–1939) / К. К. Федевич. – К.: Основа, 2009. – 280 с. 15. *Футала В.* Історія вивчення суспільно-політичного життя українців у міжвоєнній Польщі (1921–1939). – Львів – Дрогобич: “Коло”, 2010. – 456 с. 16. *Хомишин Г.* Українська проблема. Для духовної і світської інтелігенції українського народу. – Станіслав, 1932.

Анатолій Марценюк

НАУЧНЫЕ ОЦЕНКИ УКРАИНСКИХ ИСТОРИКОВ КОНСЕРВАТИВНОГО ДВИЖЕНИЯ В ВОСТОЧНОЙ ГАЛИЦИИ МЕЖВОЕННОГО ПЕРИОДА (1921 – 1939 ГГ.)

Проанализированы работы украинских исследователей, посвященные истории консервативного движения Восточной Галиции в межвоенный период (1921–1939 гг.), подведены итоги изучения темы и намечены направления дальнейших научных поисков.

Ключевые слова: историография, Восточная Галиция, межвоенный период, консервативное движение, общественно-политическое движение.

Anatoliy Martsenyuk

UKRAINIAN HISTORIANS' SCIENTIFIC UNDERSTANDING OF THE CONSERVATIVE MOVEMENT IN EASTERN HALYCHYNA IN THE INTERWAR PERIOD (1921–1939)

Analyzed the work of Ukrainian researchers on the history of the conservative movement in Eastern Galychyna in the interwar period (1921 – 1939 years), summarizes the study topics and outlining directions for further scientific research.

Key words: historiography, Eastern Galychyna, the interwar period, the conservative movement, socio-political movement.